

ИНВЕСТИЦИИ ВО ЕНЕРГЕТИКАТА – Македонија како пример

Содржина:

Вовед	1
Инвестициската клима во Македонија	2
Законодавна рамка	2
Функционирање на бизнисот во Македонија	4
Две декади на независност: колку е развиен енергетскиот сектор во Македонија?	8
Претходни енергетски инвестициски проекти	8
Нови инвестициски можности	11
Анализа на причините за ниското ниво на инвестиции во енергетиката	14
Законски бариери	15
Административни бариери	16
Карактеристиките на пазарот за енергија и глобалната економска криза	17
Геополитика	18
Препораки на Аналитика	19

Од почетокот на деведесеттите години на минатиот век, а посебно во последниве неколку години, најважното прашање за развојот на енергетскиот сектор во Македонија е недостатокот на инвестиционен модел. Тоа е и една од причините за малиот број на нови енергетски капацитети во земјата. Поголемиот дел од постоечката енергетска инфраструктура во Македонија е изграден за време на втората половина од минатиот век. Моментална инвестициона стагнација, особено после оддвојувањето од Југославија, е слабиот енергетски сектор кој е премногу зависен на увозот на енергенс и со тоа е неонкурентен во регионалниот пазар на енергија. Странските инвеститори доаѓаат и си одат од земјата. Соочувајќи се со различни правни и административни бариери мал број од нив се одлучива да инвестира, а со тоа бројни важни стратегиски енергетски проекти за Македонија остануваат нереализирани, чекајќи 'подобри денови'. Дополнително, и трговците на големо и индивидуалните потрошувачи се соочуваат со потешкотии во нивното работење и секојдневниот живот како резултат на слабото снабдување со енергија, ниско квалитетни преносливи и дистрибутивни системи, комбинирани со недостаток на енергија и неефикасно менаџирање на енергетскиот систем. Нови капацитети се имаат отворено во последниве две декади, но тие не се доволни да ја задоволат зголемената побарувачка за енергија или да ја зацврстат енергетската позиција на Македонија во регионот на југо-источна Европа.

Во теоријата, инвестициите во енергетскиот сектор се интегрален дел од општата инвестициона политика на секоја земја. Се додека енергијата е водечка сила на секоја индустрија, развојот на енергетскиот сектор и либерален пазар на енергија се области кои гарантираат стабилност и профитабилност на новите инвестиции. Исто така, социјалната стабилност на земјата зависи од квалитетот на снабдувањето со енергија по цена прифатлива за стандардот на потрошувачите.

За да се постигне претходното, улогата на државата во формулирањето на инвестиционите политики, како и ефективноста на државниот апарат при нивната имплементација играат значајна улога. Успехот на проектите во енергетиката и привлекувањето на инвестиции во овој сектор зависи од: јасна правна рамка; консензус околу соодветните процедури и постоење на функционални институции на национално и локално ниво; како и постоење на промотивни активности и лобирање. Главна цел на оваа политика е да осигура побрз економски развој, одржлив развој на енергетскиот систем, конкурентна економија, и не помалку важно – обезбедување на благосостојба за сите жители.¹

Кога гледаме од поширока перспектива во југо-источна Европа (ЈИЕ) во последните две декади економската транзиција и отворањето на нивните пазари доведе до ревитализација на индустријата и ја зголеми потрошувачката на енергија во земјите од овој регион. Затоа, јасна и долготрајна инвестициона стратегија во ЈИЕ земјите претставува една неопходна политика која ќе ги зацврсти нивните енергетски сектори и ќе го олесни одржливиот развој и економскиот напредок.

Во овој извештај, Аналитика ја анализира сегашната состојба на инвестициите во енергетски капацитети во Македонија и одликите на инвестиционата клима во земјата, во исто време нудејќи препораки за поефективни политички мерки за приоритизирање, привлекување и управување со новите инвестиции во енергијата, што на долг рок ќе обезбеди енергетска стабилност на Македонија.

¹ Ова се и основните премиси на Европската енергетска политика. "An energy policy for Europe", ["Енергетска политика за Европа"], достапна на: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0001:FIN:EN:PDF>;

Дали Македонија може да стане привлечна дестинација за инвестирање во годините што следат? Во обид да се одговори на ова прашање, ние ќе ги анализираме институционалната околина и правната рамка кои ги регулираат инвестиционите активности и ќе направиме компаративни анализи на бизнис условите во Македонија и во земјите од регионот. Ќе биде презентирани и преглед на сегашните и планираните енергетски проекти во Македонија и ЈИЕ. Крајните заклучоци на ова истражување се всушност препораки за: зајакнување на инвестиционата политика и инвестиционата клима во земјата, како и препораки за приоритизација на различни инвестициони проекти во конкретни енергетски сектори.

Инвестициската клима во Македонија

Во согласност со Индексот за инвестициони реформи од 2006 кој е развиен од страна на ОЕЦД², инвестиционата политика беше една од најнапредните димензии на политичките реформи во југо-источна Европа. Секоја земја има креирано либерален режим за привлекување на странски инвестиции, обезбедувајќи: еднакво третирање на странски и домашни инвеститори, гаранции против експропријација и слободен трансфер на фондови.

Инвестиционата клима во енергетскиот сектор во Македонија е под влијание на повеќе фактори: правната рамка; активностите и институциите за промоција на инвестицискиот потенцијал; пошироката економска ситуација во земјата; стапката на развој на регионалниот пазар на енергија, како и регионалната сигурност и политичката стабилност.

Во Македонија, инвестициите во енергетскиот сектор се двостран проблем. Од една страна тука е сеопфатната владина кампања за привлекување на нови инвестиции во земјата, а од друга страна имаме стари енергетски капацитети, неразвиена инфраструктура, слаби институции и некоординиран пристап кон инвестирањето во енергетиката. Недостатокот на општа инвестициона стратегија ја стави Македонија на дното од инвестиции во ЈИЕ. Во време кога соседните земји сведочат за порастот на инвестициите во нивните поединечни енергетски сектори ние сме заобиколени од главните стратегиски гасоводи (како Набуко, Јужен Поток, TGI).³

Законодавна рамка

Новите инвестиции во енергетскиот сектор во Македонија се поддржани со сеопфатна законодавна рамка. Оваа рамка ги постави основите за либерализација и отворање на пазарот а енергија кон странските инвеститори. Покрај Законот за енергија, што го регулира пазарот за енергија, другите основни закони се:

² Овој септември ОЕЦД ќе ги предаде на македонската влада најновиот извештај за бизнис климата во земјата и истото истражување ќе биде интернационално објавено до крајот на 2009 година.

³ “Економска Анализа-Регионот трча напред, Македонија тоне“, *Капитал*, Бр.508, 23 Јули 2009, стр. 20-28;

<i>Закон за компаниите⁴</i>	Овој закон ги објаснува условите за регистрација на домашни и странски компании, видовите на компании кои можат да се основаат во Македонија и ги гарантира нивните права и обврски. Законот дозволува во Македонија да бидат основани странски компании под истите услови како и домашните. Странските инвеститори го добиваат истиот третман како локалните и не им требаат никакви дополнителни одобренја.
<i>Закон за едношалтерски систем⁵</i>	Ја олеснува процедурата за регистрирање на компанија и ги намалува административните и бирократските процедури за регистрирање на бизнис од 48 на само 4 дена, исто така гарантирајќи дека сите видови на трговски компании се регистрирани за 4 часа од поднесувањето на барањето.
<i>Закон за конкуренција⁶</i>	Спречува практики и бизнис активности на пазарот што некои претпријатија можат да ги користат за да постигнат непоткрепени предности во однос на другите претприемачи и загрозување на слободната конкуренција.
<i>Устав на Република Македонија⁷</i>	Ги гарантира правата на сопственост за инвеститорите, не правејќи разлика помеѓу странски и македонски граѓани. Во согласност со членот 30 “никој не може да биде лишен од неговата сопственост или од правата кои произлегуваат од тоа, се додека користењето на таа сопственост влијае на благосостојбата на јавноста“. Според ова, странски инвеститори можат да стекнат право на сопственост на објекти или на кои било други недвижни имоти за нивните бизнис активности, како и целосни права на сопствеништво на градежни имоти преку локално регистрирана компанија. Ако странска компанија регистрира локална компанија во согласност со македонските закони, може да стекне имот со целосни права на сопственост слични со домашна компанија. Во случај на одземање или ограничување на сопственоста, законска компензација на нејзината пазарна вредност е загарантирана.
<i>Закон за градежно земјиште⁸</i>	Овој закон прави разлика помеѓу стамбени и нестамбени инвеститори, едновремено наведувајќи дека додека на нестамбените им се дава право да стекнат сопствеништво над реален имот заради некој бизнис, странски компании и граѓани можат директно да поседуваат градежен имот во Македонија (Член 6 и Член 20). Овој закон пропишува дека градежниот имот се оттуѓува низ јавна тендерска процедура. Домашни и странски приватни индивидуи и легални идентитети можат да стекнат долготраен договор за закуп на градежен имот во период од максимум 99 години низ процес на јавна понуда.
<i>Закон за концесија и други форми на приватно-јавно партнерство⁹</i>	Овој закон ги регулира процедурата и општите услови за осигурување на концесија за добрата од општ интерес. Неговата цел беше да креира легална рамка која ќе дозволи влез на приватен капитал во инфраструктурата и во приватниот сектор за обезбедување на квалитетни јавни услуги.

⁴ Закон за компании, *Службен Весник на РМ*, Бр. 28/2004, 84/2005, 25/2007, 87/2008;

⁵ Закон за едношалтерски систем, *Службен Весник на РМ*, Бр.84/2005;

⁶ Закон против спречување на конкуренција, *Службен Весник на РМ*, Бр. 80/1999;

⁷ Устав на Република Македонија, достапен на:

<http://www.sobranie.mk/default.asp?ItemID=2E7B3DD8C5FBCA47A7DC6593841EBDD7>;

⁸ Закон за Градежно Земјиште, *Службен Весник на РМ*, Бр.82/2008;

⁹ Закон за Концесија и други форми на јавно-приватно партнерство, *Службен Весник на РМ*, Бр.07/2008;

Закони кои можат да ги подобрат недостатоците на постоечката правна рамка и да ги подобрат условите за инвестирање во секторот за енергија, се предложени. Најважни се:

<p><i>Закон за јавно-приватно партнерство (ЈПП)¹⁰</i></p>	<p>Целта на новиот закон, во нацрт верзија, е да ги постави правните основи за поголема приватна иницијатива во финансирањето на енергетски проекти низ јавно-приватно партнерство и концесиони шеми, почитувајќи ги принципите на рамноправност, транспарентност, недискриминација, пропорционалност, благодарност, општествена одговорност и ефикасност. Во исто време со овој закон властите сакаат да ја усогласат македонската легислатива со онаа на Европската Унија во сферата на ЈПП прифаќајќи ги одредбите од Директивата 2004/18/ЕС.¹¹ Бидејќи ЈПП е една од најнапредните модели за развој на бизнисот во некоја земја, како и за привлекување на приватни инвестиции, крајната цел на овој закон е да ја подобри и зацврсти легалната основа во Македонија, како предуслов за нови инвестиции и подинамичен економски развој.</p>
<p><i>Нацрт закон на измени и дополнувања на Законот за Технолошко-Индустриски Развојни Зони (ТИРЗ)¹²</i></p>	<p>Нацрт Законот регулира посебни одредби во соогласност со Европската легислатива, најпрво, хармонизација на терминологијата, точноста на процедурата и обемот на државната помош, како и точноста на одредбите кои се однесуваат на стекнувањето на статус на корисник на технолошко-индустриски развиени зони. Новиот закон исто така ќе го регулира периодот во кој корисникот е квалификуван за даночно изземање и даночни олеснувања. Одредбите од новиот закон се со цел да привлечат повеќе странски инвеститори давајќи им повеќе права и бенефиции кога инвестираат во Македонија. Новото дополнување е воведувањето на 0% персонален данок на доход за период од 10 години, за разлика од досегашните 50% за 5 години. Државната помош за странските компании ќе биде 100% за оправдани трошоци во вредност од 50 милиони евра, а за повеќе од 50% од вкупните оправдани трошоци во вредност од 50 до 100 милиони евра.¹³</p>

Функционирање на бизнисот во Македонија

Во последните неколку години се направени многу позитивни промени во промоцијата на Македонија како добра бизнис дестинација со поволна бизнис клима. Последниот Извештај за функционирање на бизнисот (Doing Bussines) од страна на Светската Банка за 2010¹⁴ ја оцени Македонија како погодна земја за бизнис и како најдобар последователен реформатор во последните две години во југо-источна Европа.

¹⁰ Нацрт законот беше предложен во Август 2008. Министерство за Економија, <http://www.economy.gov.mk/WBStorage/Files/Predlog%20zakon%20za%20JPP.pdf>;

¹¹ Одредбата за координација на процедурите за договори за јавни работни, договори за јавни набавки и договори за јавни услуги е достапна на <http://www.dkom.si/util/bin.php?id=2004121408020465>;

¹² Сегашниот Закон на ТИРЗ е достапен на <http://www.fez.gov.mk/Law%20on%20TIDZs.pdf>;

¹³ Министерот Бесими на прес конференцијата во врска со измените и дополнувањата на Законот на технолошко-индустриски развиени зони, Скопје, 05.09.2009, достапно на: <http://economy.gov.mk/default-en.asp?ItemID=168948BA219A5A4BA52896B6605FB03C>;

¹⁴ Извештајот Doing Bussines презентира квантитативни индикатори на бизнис регулатори и заштита на правата на сопственост што можат да бидат споредени низ 183 економии насекаде низ светот и е најверодостојниот извештај на инвестиционата клима во земјата. Извештајот на Светска Банка Doing Bussines 2010 – FYR Macedonia, е достапен на: <http://www.doingbusiness.org/Documents/CountryProfiles/MKD.pdf>;

Според овој извештај, Македонија е рангирана на 32-то место во светот, 37 места повисоко од последното рангирање на 69-то место. Како поддршка на ова, странските компании исто така позитивно ја имаат оценето бизнис климата во Македонија, особено правната заштита на инвестиции, даночни предности, слободните трговски договори во ЦЕФТА и Европската Унија, стабилниот девизен курс и централна позиција на Македонија на Балканот.¹⁵

Во нашево истражување се осврнуваме само на неколку индикатори од Doing Business извештајот на Светската Банка, кои се фактори кои преовладуваат кога станува збор за инвестициите во енергетскиот сектор во Македонија.

- **Започнување на бизнис**

Со воведувањето на новиот едношалтерски систем во почетокот на 2006 година, условите за функционирање на бизнис во Македонија значително се подобрени. Едношалтерскиот систем е направен за да биде едноставен, брз и помалку скап. Тој функционира преку Централниот Регистар, преку 32 електронско интегрирани канцеларии лоцирани во земјата. Системот нуди регистрација на бизнис за 4 часа и собирање на сите информации на едно место. Овој систем го намали времето за регистрирање на компанија од 48, 15 и 9 дена во претходните години на само 4 дена во 2008. Истиот го намали бројот на потребните процедури низ кои што инвеститорот мора да помине и тие сега се само четири: Заверка на активностите на компанијата, Регистрација во Централниот Регистар, Пправење печат на компанијата, Регистрација во Канцеларијата за Социјално Осигурување.

- **Регистрција на имот**

Во Македонија времето потребно за регистрација на имот е намалено на 58 дена, скоро половина од тоа во 2008 година. Сегашната процедура за регистрирање на имот во земјата вклучува: стекнување на сертификат на имот (овој сертификат сега може да се стекне од регистарот за имот наместо од судот); подготовка на договорот за продажба од страна на адвокат; проценка и наплата на данок за продажба на имот; одобрување на договорот од страна на нотар и аплицирање за регистрација во катастар. Крајната одлука за издавањето на дозвола се прави во Агенцијата за катастар и недвижности (АКН), којшто денес е модернизирани електронски имотен катастар.¹⁶ Оваа институција вовеле интернет пристап до податоците на катастарот и интернет апликациони форми за регистрација. Тие нудат 24 - часовен бесплатен интернет пристап до податоците за имотни сертификати, со дополнителна опција за проверка на содржината на препрека (пр. хипотека). Исто така, постои можност за преглед на топографска мапа и воздушни фотографии на веб страната на АКН, каде податоците можат да бидат пребарувани, прегледувани и симнувани.

- **Соочување со дозволи за конструкција**

Оценките на тешкотиите при регулирањето и издавањето на дозволи за градба во Македонија, ја смести земјата на многу ниско ниво, рангирајќи ја на 137-то место глобално. Во просек требаат 21 процедури и 146 дена за стекнување на дозвола за градба. Во соседните земји процесот најчесто трае подолго, во Хрватска 420 дена, во Црна Гора 230 дена, или пак бројот на процедури е поголем, пример во Бугарија се потребни 24

---

¹⁵ Интервју со Андреј Куку, директор на Лукоил Македонија, *Дневник*, 20 Јули 2009, достапно на <http://dnevnik.com.mk/?ItemID=7238A197206B044A9AA195D0137C05A5>;

¹⁶ Официјална веб страна на АКН: <http://www.katastar.gov.mk>;

процедури. Како и да е, таксите во Македонија останаа на највисоко ниво во однос на другите земји во ЈИЕ, ако се земе како процент од приходот по жител.

- **Плаќање на даноци**

Во Македонија даночниот систем доживеа реформи со цел да се стави поголем акцент на даночната легислатива и на покомпетентна администрација која ќе работи на најтранспарентен, предвидлив и постојан начин. Со оваа подобрена даночна политика, компаниите ќе можат да ги плаќаат сите такси преку електронски систем за плаќање даноци. За да се намали времето и парите на даночните обврзници, веб страната на Канцеларијата за јавни давачки содржи линк со помош на кој компаниите можат да ги платат нивните даноци без да мораат лично да ја посетат канцеларијата за јавни давачки.¹⁷

Сепак, даночните реформи не вклучија реформи само од технички аспект, исто така важни дополнителни промени во висината и видот на даноци што домашните и странските инвеститори ги плаќаат. Прво, со цел да се стимулираат дополнителни домашни и странски инвестиции, постои 0% на корпоративен данок на задржан приход. Второ, од 2009 година, со новите измени од Законот за даноци на профит¹⁸, само дистрибутивниот дел од профитот се оданочува. Главниот принцип на законот остана непроменет, на тој начин зачувувајќи ги корпоративните и персоналните даноци на доход на рамен степен од 10%. Трето, самиот даночен систем овозможува транспарентни и ефикасни административни процедури, овозможувајќи едноставна калкулација и јасно комплетирање на даночните форми. Табела 1, претставува споредба помеѓу корпоративниот и персоналниот данок на доход во Македонија и во земјите од поширокиот регион.

Табела 1

Земја	Корпоративен Данок на Доход	Персонален Данок на Доход
Македонија	10%	10%
Хрватска	20%	15-45%
Романија	16%	16%
Словачка	19%	19%
Унгарија	16%+4%	1%-36%
Чешка	20%	15%
Полска	19%	18%-32%

Извор: *Taxes at a Glance 2009, PricewaterhouseCoopers*, превземени од официјалната веб страна на Македонската Агенција за Инвестиции.¹⁹

Друг даночен поттик се двојните договори за оданочување што Македонија ги има потпишано со многу земји и што овозможуваат странски компании кои работат во

¹⁷ Веб страната на Канцеларијата за јавни давачки на Р.Македонија: <http://www.ujp.gov.mk/en>;

¹⁸ Закон за даноци на профит, *Службен Весник на Р.Македонија*, Бр.80/93, 33/95, 43/95, 71/96, со последните измени 159/2008;

¹⁹ Извор: <http://www.investinmacedonia.com/page.aspx?language=EN&page=B/TCJNKqtiMN7p9bxvINPg==>;

Македонија да одбегнат двојно оданочување.²⁰ Исто така, специјални даночни поттици се понудени за компаниите кои работат во технолошко - индустриските развојни зони (ТИРЗ).²¹ Целта на сите овие реформи е да се креираат даночни стимулации²² за идните странски инвеститори и да се промовира земјата како лидер во даночните реформи во регионот, како 'рај за инвеститори' кога станува збор за даночните бенефиции.

- **Спроведување на договори и заштита на инвеститори**

Во соогласност со извештајот Doing Business, во земјите каде спроведувањето на договорот е ефикасно, поверојатни се нови задолжувања кај бизнисмените или потрошувачите. Спроведувањето на договорите е исто така тесно поврзано со заштитата на инвеститорите, особено со заштитата на странските бизниси. Во Македонија бројот на процедури за спроведување на договорите е 37 процедури за период повеќе од 370 дена. Тука Македонија е рангирана на 20-то место на светско ниво, со моќ на индексот за заштита на инвеститори од 6,7 на скала од 0-10 (10 како најголема важност). Сите други земји од поширокиот регион имаат пониско рангирање.²³

- **Функционална и ефективна Агенција за промоција на инвестиции**

За да ги запознаат странските инвеститори со можностите на македонскиот пазар на енергија и во краен случај да го придобијат нивниот за инвестирање, доста е важно сите претходно спомнати чекори во реформите да се јавни и широко промовирани во бизнис заедницата. Последново подразбира ефикасна и одржлива промотивна стратегија и основање на Агенција за промоција на инвестиции.

Ефективна промотивна стратегија се состои од: јасна стратегиска визија за земјата; прецизна дефиниција за 'каде е конкурентноста', вклучувајќи сектор и географски фокус на видот на потрошувачи; и план за работа во кој ќе биде одредено 'како да се натпреварувате' со правилни способности, отстранување на специфичните бариери во секторите, поврзани програми и маркетинг кампањи.²⁴ Македонската стратегија за инвестиции постигна резултати под просекот на Инвестицискиот Индекс на Реформи (Investment Reform Index- IRI) на ОЕЦД за 2006 година²⁵. Од ЈИЕ само Бугарија и Србија успеаа во дефинирањето на ефективни инвестициони промотивни стратегии. Бугарија ја усвои Националната стратегија за инвестициона промоција за периодот 2005 – 2010, која е развиена во соогласност со главните предности од Националниот план за развој за 2007 – 2013. Слично, во 2006 Србија донесе Стратегија за поттикнување и развивање на странски инвестиции.

За имплементација на инвестиционата стратегија, Агенцијата за промоција на инвестиции (АПИ) игра пресудна улога. Во денешно време инвестиционите агенции се реалност во сите пост-транзициски земји во југо-источна Европа и сите се стремат да

---

²⁰ За комплетна листа на земјите погледни ја веб страната на Агенцијата за Инвестиции:

<http://www.investinmacedonia.com/Page.aspx?language=EN&page=WFBPfkRxsxgK37My1Stfp7g==>;

²¹ За повеќе информации за ТИДЗ погледнете го вториот дел од извештајот кој се однесува на законодавната рамка, страна 4;

²² Бугарија, Хрватска, Македонија и Романија се обврзаа до Правилото на ЕУ за Управување со оданочување на бизнисите, кое бара сите членки да ги елиминираат даночните поттици кои би можеле да креираат штетна даночна конкуренција во ЕУ;

²³ Најмалиот број на процедури е 20 – во Ирска, а најкраткиот период за стекнување на дозвола е 150 дена – во Сингапур. Doing Business 2010, Македонија, Извештај на Светската Банка, страна 43;

²⁴ Прогрес во стратегиски реформи – да се подобри инвестиционата клима во југо-источна Европа, Investment Reform Index: Policy Findings, OECD 2006, страна 58;

²⁵ Македонија беше рангирана со 2 на скалата од 1 до 4, каде 1 е најслаб, а 4 најдобар резултат. Ibid, страна 61, Табела 4.1;

бидат најдобри во привлекувањето на инвеститори во нивните земји.²⁶ Кога се оценува работата и успехот на агенциите за инвестиции во регионот, Бугарија и Србија имаат најсовремени агенции за промоција на инвестициите. Тие поаѓаат од потрошувачот, со добри способности за создавање на побарувачка и за олеснување на инвестирањето, а во исто време дејствуваат како едношалтерски систем за инвеститорите и имаат силна улога за лобирање.

Во случајот со Македонија, Агенцијата за инвестиции е основна владина институција за поддршка на странски инвестиции во земјата. Нејзината цел е да им помага на потенцијалните инвеститори при оценувањето на бизнис климата во Македонија, со цел да се привлечат нови проекти, а во исто време ја промовира Македонија во глобални рамки како главен реформер и добра инвестициона локација. Иако, во Македонија, улогата на Агенцијата за инвестиции се зајакна во последните неколку години, агенцијата не успеа да привлече поголем број на странски директни инвестиции.²⁷ Како нејзини најголеми слабости остануваат: нејзиниот мал оперативен буџет, недоволен број на персонал и слаби односи со организациите од домашниот бизнис сектор, како и недостаток на добри промотивни кампањи за работата на домашните компании.²⁸

Две декади на независност: колку е развиен енергетскиот сектор во Македонија?

Во деведесеттите години на минатиот век, енергетскиот сектор во Македонија беше оставен без никакви капитални инвестиции кои би гарантирале енергетска сигурност и стабилност во земјата. Иако беа реализирани неколку значајни проекти во секторот на нафта и гас тие не донесоа стабилност на домашниот пазар на енергија и Македонија остана високо зависна на увозот на енергија.²⁹ Во следниот дел од овој извештај направен е преглед на постоечката енергетска инфраструктура во Македонија и на неодамнешните енергетски инвестиции, истовремено анализирајќи ги главните инвестициони предизвици за енергетскиот сектор.

Претходни енергетски инвестициски проекти

Бидејќи, електричната енергија се користи како основен извор на енергија во Македонија, постоењето на развиени капацитети за создавање на електрична енергија, како и ефикасна преносна и дистрибутивна мрежа е од големо значење. Капацитетите за **производство на електрична енергија** потекнуваат од средината на 20-тиот век. Многу од нив моментално се во лоша состојба, што се должи на недостатокот на фондови за нивна ревитализација и модернизирање за поефикасно производство на електрична енергија. Енергетските капацитети изградени во тоа време ги вклучуваат големите хидроцентрали како Глобочица, Шпиље, Врбен, Равен, Вруток и Тиквеш. Други поголеми

²⁶ Бизнис заедницата заинтересирана да инвестира во енергетскиот сектор во регионот на југо-источна Европа е всушност една иста група на странски компании, затоа од голема важност за Агенцијата за промоција на инвестиции е да ја промовира својата земја на најдобар можен начин за привлекување на странските инвеститори;

²⁷ Вкупната сума на странски директни инвестиции во Македонија во периодот помеѓу 1997 – 2007 само 6,4% биле во електричност, бензинот и секторот за вода. Агенција за инвестиции, <http://www.investinmacedonia.com/page.aspx?language=EN&page=/ZAIYp2MUuSkqYb2Che6g==;>

²⁸ Прогрес во реформите на стратегијата - да се подобри инвестиционата клима во Северно - Источна Европа, OECD 2006, страна 62, Табела 4.2;

²⁹ За повеќе актуелни податоци за енергетскиот баланс на Македонија види „Одлука за донесување на енергетскиот баланс на Р.Македонија, во Службен Весник, Бр.165/2008, Бр.158/2007, Бр.63/06;

Хидроцентралата Света Петка со инсталиран капацитет од 36.4MW и годишното производство од 66GWh електрична енергија се очекува да биде пуштена во погон во 2009 година. Оваа хидроцентрала е инвестиција на ЕЛЕМ од 44,6 милиони евра, обезбедена од заем од 54,7 милиони евра од Кипарската Дефа банка, при што македонската влада обезбедува државна гаранција за заемот.

енергетски инвестиции се направени во 70-тите и 80-тите, со отворање на јагленокопите Суводол, Осломеј, изградбата на термоцентралите Битола и Осломеј и термоцентралата Неготино, која користи мазут.³⁰

И хидро и термо централите изградени во последниот век се скелетот на системот за производство на електрична енергија и сржта на македонската енергетска стабилност. Како и да е, во последните 20 години нивото на инвестиции во капацитети за производството на електрична енергија сериозно опадна. Последната важна инвестиција во овој сектор беше изградбата на

хидроцентралата Козјак, пуштена во работа во 2004 година, чијашто изградба траеше 10 години. Оттогаш, нема нови инвестиции за изградба на хидро, ниту за изградба на термоцентрали.

За разлика од системот за производство, во последните неколку години големи инвестиции се направени во системот за **пренос на електрична енергија**. Овие инвестиции се дел од пошироката шема за регионално поврзување на системите за електрична енергија од земјите во југо-источна Европа. Инвестициите вклучуваат развој на мрежи за пренос, модернизирање на домашната електрична мрежа и градење на високо-напонска конекција за пренос помеѓу Македонија, Србија и Грција. Засега, високо-напонскиот систем е поврзан со 400kV линии со Грција и Србија. Преносниот систем е исто така поврзан со Грција со една 150kV пренослива линија. Постојат две линии од 220kV кои ги поврзуваат регионот на Скопје и Косово, но тие не работат од 1999 година. Оставени без главни инвестиции во последните 30 години, оваа година МЕПСО инвестира во 400 kV високо-напонска електронска мрежа кон Бугарија и трафостаница во Штип, што беше најголема инвестиција на МЕПСО во националната мрежа за пренос на електрична енергија. Моќната трафостаница овозможи основање на директен коридор со местата во регионот кои имаат големи термо и хидро енергетски потенцијал и тоа е првата високо-напонска трафостаница на Балканот која користи најнова технологија.³¹ Сега МЕПСО исто така ги користи кредитните линии на ЕБРД и Светската Банка за да инвестира во модернизацијата и експанзијата на дистрибутивната инфраструктура во Македонија. Со кредитот од ЕБРД оваа година МЕПСО има инвестициони проекти кои чинат 6 милиони евра за ревитализација на 5 трафостаници. Од друга страна, Светска Банка ќе учествува во финансирањето со 25 милиони

Тендерската процедура за конструкција на хидроцентралата Чебрен и Галиште се наоѓа во корсокак. После откажувањето на тендерот во декември 2008, Министерството за економија во средината на декември објави втор меѓународен тендер за конструкција на овие два големи енергетски капацитети. Повеќе познати странски компании, како Енел, RWE Вербунд, покажаа интерес во овој проект и ги предадоа нивните предлози за тендерот, но крајниот резултат сеуште не е познат.

³⁰ Електричната енергија произведена во овие шест (седум, заедно со хидроцентралата Козјак) хидроцентрали во државна сопственост, со вкупен инсталиран капацитет од 530MW, варира во зависност од хидролошките услови од 600GWh до повеќе од 1200GWh годишно. Термоцентралата Неготино претставува резервен капацитет, со инсталиран капацитет од 200MW. Извор: <http://www.elem.com.mk>;

³¹ „МЕПСО вгради нови технолошки новитети во трафостаницата кај Штип,“, Канал 5, 24.03.2009, достапно на <http://www.kanal5.com.mk/default.aspx?mId=44&egId=14&eventId=468>;

американски долари од вкупниот заем од 39.7 милиони американски долари во периодот од 2006 до 2011 година.

Во **дистрибутивниот сектор** за производството на енергија, со легалното одвојување на производството, преносот и дистрибуцијата на електрична енергија, „зделката на декадата,“ беше склучена во 2006 кога владата ја продаде дистрибутивната компанија ЕСМ, која беше во државна сопственост, на странски купувач – Австриската компанија за енергија ЕВН АГ.³² Овој договор донесе четвртина милион евра во македонскиот буџет. Австриската компанија сега е еден од најголемите инвеститори во енергетскиот сектор во Македонија инвестирајќи 108.9 милиони евра во дистрибутивниот систем, посебно специфично во градење на 1000км дистрибутивна мрежа, над 600 нови трафостаници и 11 ревитализирани хидростаници.³³

Кога станува збор за другиот сектор од Македонскиот енергетски систем, како **нафта и природен гас**, во овие сектори недостасуваат нови инвестиции. Единствената инвестиција во секторот за гас беше конструкцијата на пренослив гасовод од Девебаир, на Бугарската граница, до Скопје, носејќи Руски природен гас на македонскиот пазар. Гасоводот беше пуштен во работа во 1997. Тоа беше заедничко финансиран проект од македонската влада и сега приватната фирма “Макпетрол АД”, заедно со “Гаспром” како стратешки партнер од Русија.³⁴

Подолго време, секторот за нафта се сметаше за многу атрактивен, со огромен потенцијал за инвестиции, најмногу поради очекуваната имплементација од десетгодишно стариот проект АМБО, нафтоводот кој што требаше да доаѓа од Бугарскиот брег на Црното Море низ Македонија и да заврши на Адритскиот брег во Албанија, како дел од Источно-Западниот коридор. АМБО најверојатно нема да биде реализиран во скоро време, главно поради прашања за неговата економска издржливост, зголемените трошоци на проектот во текот на годините и недостатокот од политичка оправданост од страна на владите. Единствената инвестиција во нафтоводите во Македонија останува конструкцијата на нафтоводот Солун-Скопје, инвестиција од 110 милиони американски долари од страна на Грчката компанија Хеленик Петролеум. Во 1999год., единствената нафтена рафинерија во Скопје (која работи уште од 1982) беше продадена на истата компанија. Буџетските приливи од куповните договори беа проценети на повеќе од 32 милиони долари.³⁵ Во поседно време македонскиот пазар за нафта стана атрактивен и за руските енергетски компании. Лукоил, еден од руските енергетски гиганти во бизнисот со нафта, влезе на македонскиот пазар во 2005 год., после потпишувањето на Меморандумот за соработка помеѓу македонската влада и компанијата за нафта. Неговите главни активности се трговија на големо и мало на нафтени деривати. Се досега, „Лукоил Македонија,“ има отворено 10 од планираните 40 нови модерни бензиски станици.³⁶

---

³² Во времето на продажбата на ЕСМ, се сметаше дека компанијата за производство на електрична енергија ЕЛЕМ ќе биде приватизирана после парламентарните избори во 2006 година. Се до денес ЕЛЕМ остана во сопственост на државата.

³³ ЕВН Македонија, исто така е креатор на работни места, помагајќи го развојот на пазарот на работна сила преку вработување на 3000 луѓе и снабдувајќи ги македонските домаќинства со квалитетна електрична енергија. Од веб страната на ЕВН Македонија <http://www.evn.com.mk/mk/>;

³⁴ Повеќе за припадниот гас во Македонија можете да најдете во: Природен гас-енергетска неопходност за Македонија: Преглед на енергетскиот потенцијал во Македонија, Јули 2008, достапен на <http://analyticamk.org/files/ReportNo15.pdf>;

³⁵ Зделка која беше прогласена за една од најкорумпираните во македонската транзиција.

³⁶ Од десет бензиски станици, четири се во Скопје, една во Штип, Прилеп, Битола, Велес, Струмица и една на местото Стража, на патот помеѓу Гостивар и Кичево.

Нови инвестициски можности

Покрај во традиционалните енергетски извори во последните години во земјите од ЕУ постои голем тренд кон инвестиции во други видови на енергија како што се обновливите извори на енергија и енергетската ефикасност. Овој тренд во Македонија е незначителен и се карактеризира со инвестициите во пилот-проекти од страна на меѓународните донатори како Светската Банка, ЕБРД, УСАИД, итн. Одржливоста на овие проекти е нивниот најголем недостаток, кој пак се должи на недостаток на сеопфатна владина финансиска и политичка поддршка. Затоа, процентот на нови инвестиции во Македонија е многу мал и променлив.

Во **секторот на електрична енергија** конструкцијата на нови хидроелектрични центри се одолговлекува повеќе години. Планирано е мали хидроелектрични центри да бидат вклучени во електричниот систем и да помогнат во стабилизацијата на снабдувањето со електрична енергија. Како и да е, до сега сите обиди на владата за нови важни инвестиции се во фазата на студии за одржливост и нивната имплементација се одложува поради технички, правни и политички прашања. Новите проекти вклучуваат конструкција на две акумулациони ХЕЦ Бошков Мост и систем на каскадни ХЕЦ на реката Вардар. ХЕЦте Чебрени и Галиште се сметаат за „лек“, за енергетскиот систем во Македонија. Двете фабрики заедно ќе произведуват над 1050GWh електрична енергија. Изградбата на ХЕЦ Чебрени ќе чини 319 милиони евра, а изградбата на ХЕЦ Галиште е проценета на 200 милиони евра. Искуството со другите помали проекти за изградба, како ХЕЦ Бошков Мост и хидроцентралите по долината на реката Вардар, истотака не е позитивно. Откако само две компании покажаа интерес за ХЕЦте по долината на реката Вардар, тендерот во 2009 год (критериум за успешен тендер е минимум тројца кандидати) за инвестицијата вредна 1.2 билиони евра пропадна. За ХЕЦ Бошков Мост инвестицијата е проценета на 70 милиони евра, и сеуште постои активен меѓународен тендер за концесија, што Министерството за Економија го објави во Јуни 2009.³⁷

Бидејќи **природниот гас** се смета за чист и ефтин извор на енергија, кој не ја загадува животната околина, овој сектор е доста атрактивен за инвестирање. Главна инвестиција во природниот гас е изградбата на првата комбинирана постројка за производство на електрична и топлинска енергија „ТЕ-ТО“, во Скопје, која како извор ќе го користи природниот гас. Ова е првата приватна инвестиција во производството на електрична енергија во Македонија и првата приватна компанија која ќе произведува електрична енергија на Балканот. Интернационалниот партнер на македонскиот инвеститор „Топлификација“ е руската компанија „Синтез“, која ќе инвестира 80% од 137 милиони евра вредниот проект.³⁸ Имплементацијата на овој проект започна во 2006, а пуштањето во работа е предвидено за Април 2010. Централата ќе користи природен гас за производство на електрична и топлинска енергија. Инсталираниот капацитет е 223MW за електрична енергија и 160MW за топлинска енергија. Годишното производство е проценето на 1850GWh електрична енергија и годишно производство на 350GWh топлинска енергија. Ова е 30% од вкупното производство на електрична енергија во земјата и 50-60% од производството на топлинска енергија од страна на сегашниот дистрибутер на топлинска енергија „Топлификација“. Втората комбинирана централа е „Железара“. ЕЛЕМ (компанија за производство на електрична енергија која е во сопственост на државата) заедно со странски стратегиски партнер ќе инвестираат 140 милиони евра во овој проект. Енергетските погони ќе имаат 200MW од инсталираната

³⁷ Повикот ќе биде активен до крајот на септември 2009;

³⁸ Овој проект е прв во Македонија и е финансиран од Механизмот за чист развој при Конвенцијата за климатски промени на ОН.

електрична енергија и 150MW од инсталираната топлинска енергија, годишно произведувајќи 1500GWh електрична енергија и 440GWh топлинска енергија. Со овие две инвестиции, државата ќе го осигура снабдувањето со електрична енергија и ќе го охрабри поголемото користење на природниот гас, што од друга страна би значело намалување на енергетската интензивност на македонскиот енергетски систем. Покрај производството на електрична енергија, другите приоритети од користењето на природниот гас во Македонија ја вклучуваат гасификацијата на земјата, преку конструкција на дистрибутивна гасна инфраструктура.³⁹

Покрај новите проекти во секторот на создавање, наредниот период предвидува високо потребни инвестиции во **преносната мрежа**. Инвестициите во преносната мрежа се потребни за да го олеснат преоптоварувањето на преносниот систем и да ги задоволат критериумите во електричната мрежа. Зголемената поврзаност со соседните земји, како што е реализацијата од 400kV помеѓу Србија и Македонија, Бугарија и Грција ќе го зајакни северно-јужниот коридор на електрична енергија, зголемувајќи ги преносливите капацитети.⁴⁰ Во контекст на либерализацијата на регионалниот пазар за енергија, ова ќе обезбеди можности за зголемена енергетска сигурност и намалување на трошоците за набавка. Исто така, преку кредит од Светска Банка, МЕРСО ќе инвестира во подобрувањето на апсорбциониот капацитет на преносливата мрежа во земјата, но овој проект е во неговата почетна фаза.

Со цел да одржи сигурноста на снабдувањето со енергија, македонската влада разви рамка според која ќе се продолжи со инвестиции во **нови јагленокопи**. Овде се вклучени три главни инвестициони проекти, јагленокопите Суводол, Живојно и Поповјани.⁴¹ ЕЛЕМ исто така предвидува можност за отворање на нов јагленокоп во регионот на Мариово. Врз основа на пресметаните резерви на јаглен во овој регион, планирана е изградба на термоцентрала со инсталиран капацитет од 300MW и производствен капацитет од 2000GWh годишно. Планираните проекти треба да бидат реализирани во периодот од 2010 до 2013. Вкупните инвестиции кои вклучуваат отворање на нови јагленокопи ќе чинат околу 460 милиони евра.⁴² Се верува дека инвестициите во рударството ќе помогнат во стабилизирањето на увозот на електрична енергија во Македонија до некои прифатливи граници.

Иако, генерално е прифатено дека **изворите на обновлива енергија (ОИЕ)** не можат да ги решат сите проблеми со снабдувањето на енергија, неспорно е дека ОИЕ се интегрален дел од системот на енергетска сигурност. Затоа, инвестирањето во ОИЕ е важен знак за подготвеноста и чувствителноста на владата да изгради стабилен енергетски систем и да ја заштити околината. Со изградба на мали хидроелектрани, користејќи ја моќта на водата како обновлив извор на енергија земјата може да достигне одредено ниво на производство на електрична енергија преку локално производство, со што би се намалил увозот на електрична енергија во Македонија. Досега од трите тендери за концесија за малите хидроелектрани, објавени во минатите три години, само еден договор за концесија на 16 мали хидроелектрани беше потпишан со австриската компанија Енерџи Зотер Бау (Energie Zotter-Bau GmbH & Co KG). Оваа инвестиција вредна

³⁹ Природен гас – енергетска неопходност за македонскиот енергетски потенцијал, Извештај на Аналитика, јули 2008, страна 5, достапен на <http://www.analyticamk.org/files/ReportNo15.pdf>;

⁴⁰ Овие проекти вклучуваат 400kV ОХЛ до Ниш (Србија), заедно со досега постоечкиот ОХЛ Битола (Македонија) – Флорина (Грција) и тековната изградба на 400kV ОХЛ Штип (Македонија) – Црвена Могила (Бугарија), Секретеријат на Енергетската Заедница на ЈИЕ, 09 Април 2008;

⁴¹ Погледни <http://elem.com.mk/en/Elem.asp>;

⁴² Со реализација на овој проект, ќе бидат отворени нови работни места (1000 до 1200), што е многу важно за економскиот и социјалниот развој на овој неразвиен регион во Македонија. „ЕЛЕМ ќе го истражува Мариовскиот базен,, Утрински Весник, 24.09.2009, Извор: <http://utrinski.com.mk/?ItemID=5A7CC3D832ED6642BD4FFFB164CB598A>;

15 милиони евра се очекува да обезбеди дополнителни 26.48GWh електрична енергија на мрежата секоја година, почнувајќи од 2012 кога хидроелектричните центри треба да започнат со работа.⁴³

Овој договор дел од поширок проект на владата за изградба на 400 мали хидроцентрали (SHPP) во Македонија, со вкупно инсталиран капацитет од 250MW и годишно производство од 1200GWh. Вредноста на проектот е проценета на 300 милиони евра, финансирањето ќе биде обезбедено преку меѓународен јавен тендер и концесиони договори со идни инвеститори. Проектот е во тек, со два тендери веќе затворени, а третиот е на пат. Како и да е, почнувајќи од првиот тендер во 2007 потпишувањето на концесионите договори се спроведува со постојано доцнење, затоа резултатот од инвестицијата во произведени kWh на електрична енергија е далеку од реализација.⁴⁴

Проектите со малите ХЕЦ станаа многу привлечни поради заштитата на животната средина, бидејќи користат чист извор на енергија. Малите ХЕЦ може да се квалификуваат за финансирање од Механизмот за чист развој (CDM) на Куото протоколот за намалување на емисијата на стакленички гасови.

Македонскиот потенцијал за искористување на алтернативни ОИЕ како ветерот, сончевата енергија и биомасата е неограничен. Нови инвестициони шеми се достапни за македонскиот пазар, а со развојот на технологијата за ОИЕ, проектите за производство на енергија од ОИЕ стануваат се порентабилни и попривлечни.

Во сончевата енергија инвестициите се состојат од инсталирање на сончеви терминални колектори, како и првата сончева централа за производство на електрична енергија во земјата – “Соларен Парк Кадино”, изградена од македонската компанија СИЕТО. Станицата се состои од 120 фотоволтаични (PV) плочи за производство на електрична енергија. Очекуваното годишно производство на електрична енергија е помеѓу 23 и 27MWh. Инвестицијата во соларниот парк е вредна 70 000 евра и според повластената тарифа на владата од 46 евроценти/kWh за електрична енергија произведена од фотоволтаици, инвеститорот ќе може да ја врати оваа инвестиција за шест и пол години. Произведената електрична енергија во сончевата централа ќе оди во дистрибутивната мрежа.⁴⁵

Кога станува збор за биомасата како извор на обновлива енергија, единствената инвестиција во Македонија е онаа на компанијата Макпетрол, која инвестира во производство на 30 000 тони биодизел годишно. Со цел да овозможи полесна продажба на биодизелот Макпетрол изврши модернизацијата на нивните бензиски станици низ државата.⁴⁶ Други инвестиции во биомасата вклучуваат проекти за производство на енергија од отпадот од земјоделие и стока. Постојат услови овие инвестиции од странски приватни инвеститори да бидат финансирани преку Механизмот за чист развој при Куото протоколот, но нивната реализација е несигурна во моментот.

⁴³ Концесионерот треба да ги обезбеди сите потребни документи во соогласност со правните барања пред да започне со изградбата. Извор: <http://www.economy.gov.mk/?ItemID=E68DF6721ADD854F8BA22E5283762512>;

⁴⁴ „До сега, Министерството за Економија објави три јавни тендери за нивна реализација, од кои првите два се затворени, а третиот е во фазата на оценување; наскоро, четврти ќе биде објавен, во кој од 30 до 40 локации ќе бидат понудени,“ Фатмир Бесими, Министер за Економија, после потпишувањето на договорот. www.energetika.net;

⁴⁵ Месечниот приход од продажбата на електрична енергија ќе биде од 1000 до 1200 евра. Оваа сума на пари е многу далеку од просечната месечна плата во Македонија која изнесува 400 евра.

⁴⁶ Види: www.makpetrol.com.mk;

За разлика од сончевата енергија и биомасата кои имаат скромни почетоци, ветерот и геотермалната енергија сеуште се борат за првите инвестиции во нови енергетски. Постојат неколку компании кои ја мерат брзината на ветерот во некои делови од земјата веќе неколку години, но никој нема развиено конкретни проекти за фарми на ветер. Инвестициите не се реализирани поради многу нерешени правни и технички прашања, вклучувајќи го реалниот апсорбиционен капацитет на трансмисионата мрежа на МЕРСО, недостаток на точна мапа на ветерот на територијата на Македонија и недостаток на одржлива владина политика во врска со секторот за производство на електрична енергија од ОИЕ. Нови инвестициони можности се објавуваат, меѓу кои една од шпанската компанија Инвал која планира да изгради три ветерни турбини во источна Македонија, близу до градовите Штип, Свети Николе и Крива Паланка, со вкупна инвестиција од 720 милиони евра.⁴⁷ Иако овие најави најчесто завршуваат како медиумска пропаганда, доколку се реализираат, ќе бидат првите инвестиции во секторот за енергија на ветерот за производство на електрична енергија во Македонија.⁴⁸

Последниот важен дел од инвестиционата мапа во Македонија е **енергетската ефикасност (ЕЕ)**. Како резултат на недостатокот на специјални фондови во државниот буџет кои ќе ги финансираат ваквите проекти, ЕЕ во Македонија се финансира и имплементира од странски организации и донори. Кога станува збор за инвестициите во ЕЕ, ГЕФ проектот од Светска Банка е проект кој ги финансира сите проекти кои вклучуваат имплементација на мерките за енергетска ефикасност во згради. Австриската влада низ нејзината Агенција за Развој во Македонија иста така го финансира институционалниот развој и изградбата на капацитетот во енергетската ефикасност. Нејзината последна донација беше 1.6 милиони евра со цел да и помогне на државата да ја подобри нејзината енергетска ефикасност на згради. Инвестициите на ЕЕ во во приватниот сектор засега се без директна владина поддршка. Додека пак инвестициите во мерките за ЕЕ во производствените капацитети немаат добро развиена стратегија за поддршка и се задоцнети и недоволни.⁴⁹

Анализа на причините за ниското ниво на инвестиции во енергетиката

Правните и економските реформи се сеуште некомпатибилни со бројот на инвестиции во македонскиот енергетски сектор. Привлекувањето на странски директни инвестиции (ФДИ) беше една од најслабите точки во македонската економија во транзицискиот период па се до денес. И покрај зголемените активности за промоција на Македонија како 'инвестициски рај', енергетскиот сектор во земјава имаше корист само во неколку случаи. Во периодот од 1997 до 2007, делот на инвестициите во полето на

---

⁴⁷ Шпанската компанија Инвал ќе изгради три ветерни турбини во источна Македонија. Првата ќе биде изградена во градот Штип. Другите две ќе бидат во градовите Свети Николе и Крива Паланка. Вкупниот проект е проценет на 720 милиони евра. „Шпанската компанија ќе изгради ветерници во источна Македонија“, 12.06.2009, <http://www.energetika.net/eu/novice/oil-and-oil-derivatives/spanish-company-will-build-windmills-in-eastern-macedonia>;

⁴⁸ Како што беше спомнато и други компании имаат пројавено интерес во слични проекти во Штип. Пример, словенската градежна компанија Комита има објавено проекти за ветерници во Македонија вредни 150 милиони евра. Извор: <http://www.euromoney.com/Article/2053598/ISINewsFeed/17/ChannelPage/8959/Spanish-Si-capital-Inval-to-build-50-wind-power-plants-near-Stip.html>;

⁴⁹ Целта на помошта чиј главен корисник е Агенцијата за енергетика на Македонија е да се реализира проект за енергетска ефикасност во згради во периодот од август 2009 до септември 2012. Извор: <http://www.economy.gov.mk/?ItemID=49C4D62C2B59C24D86BBBD2CE6524F88>;

електрична енергија и нафта (и вода) беше само 6.5 % од вкупните акции на ФДИ во земјата. Помеѓу нив, најголемата инвестиција е онаа од страна на ЕВН Австрија во 2006, во вредност од 225 милиони евра.⁵⁰

Во време кога регионот на ЈИЕ станува доста атрактивен за инвестиции, почнувајќи од пан-европските гасоводи, потоа нафтената индустрија, па се до зголемениот број на инвестиции во хидроенергијата и останатите ОИЕ (ветар, сонце и биомаса) - нивото на нови инвестиции во Македонија е незначително. Постојат голем број причини за ранливата позиција во која се наоѓа енергетскиот сектор во Македонија. Во продолжение на овој извештај ќе се фокусираме на неколку од нив, кои после опширни анализи беа идентификувани како најзначајни за недоволниот број на инвестиции во енергетиката во земјава.

1. Законски бариери

Неимплементирањето на законите е една од главните препреки за бизнисите во Македонија и во исто време тоа е првата бариера која ги спречува странските компании да инвестираат во големи проекти во земјата. После добивање на статусот на кандидат за ЕУ и потпишувањето на договорот за Енергетска Заедница за ЈИЕ во 2005, раководени од очекуваното членство во ЕУ, а со цел да го усогласат македонското со европското законодавство во областа на енергетиката, сите последователни влади имаат направено значајни измени легислативата кои го регулира пазарот на енергија.

Сепак, кога се работи за големи бизнис зделки, она што е на хартија ретко се остварува во пракса. Во оваа смисла, главната критика оди на самиот Закон за енергетика. Во летото 2009, Секретаријатот на Енергетската Заедница ја критикуваше владата дека почнувајќи од Јануари 2008 не успеала да го отвори пазарот за трговија со електрична енергија за големите потрошувачи што беше нејзина обврска според Договорот за Енергетска Заедница. Исто така, според некои експерти, со измените од 2008 Законот за енергетика не соодејствува со одредбите на Европската Унија. Изменетиот закон е спротивен на принципот на раздвојување на системот на електрична енергија и му дозволи на ЕЛЕМ да биде во исто време произведувач, снабдувач и трговец на електрична енергија. На овој начин, позицијата на МЕПСО како снабдувач на електрична енергија е нарушена, а во исто време и принципот на либерален пазар на енергија.⁵¹

Законот за енергетика од 2006 е првиот правен документ кој го следи отворањето на пазарот за енергија и обезбедува цврста правна рамка, особено кога се работи за странските инвеститори.

Исто така постојат значајни грешки во подзаконските акти. Еден пример е недостатокот на јасна регулатива на пазарот за електрична енергија. Во соогласност со постоечката правна рамка, домаќинствата се сеуште изземени од производството на електрична енергија. Во моментот, само правни лица можат да бидат произведувачи и продавачи на електрична енергија во Македонија.

Друг проблем е судскиот систем, чијашто независност и транспарентност се под сомнение после последниот пример со спорот помеѓу ЕВН и ЕЛЕМ, за тужбата за неплатен долг од страна на ЕВН според ЕЛЕМ, а според договорот за купопродажба на ЕСМ.

⁵⁰ Количината на СДИ во 2006 изнесуваше 424.2 милиони УСД. Според податоците на Македонската Агенција за Инвестиции <http://www.investinmacedonia.com/Default.aspx?item=menu&itemid=698&themeid=306>;

⁵¹ Во интервју со професор Атанаско Тунески, во Време, Бр. 1433, 29.07.2008, достапно на <http://www.vreme.com.mk/DesktopDefault.aspx?tabindex=0&tabid=1&EditionID=1463&ArticleID=95417>;

Поседувањето на имот игра значајна улога при одредувањето на квалитетот на бизнис средината, а тоа придонесува за атрактивноста на земјата за странски инвеститори. Проблемите со имотните права во Македонија се наоѓаат во застарените регистри на имот (во процесот на модернизирање и креирање на широкораспространета катастарска база на податоци), национализираната сопственост, а во некои случаи, право на купен имот.⁵²

Уште повеќе како пречки се јавува непостоењето на ценовна либерализација и здрава пазарна конкуренција, особено на пазарот за електрична енергија. Цената на електричната енергија е сеуште во голема мера субвенционирана од страна на владата и се држи на многу ниско, социјално ниво. Ова ги обесхрабрува инвеститорите, бидејќи тие не можат да направат предвремени основани анализи за трошоците и за профитабилноста на нивните инвестиции.

2. Административни бариери

Пред регистрацијата на секој бизнис во Македонија, како и за време на имплементацијата на проектите поврзани со енергија, најголемиот проблем е навремената имплементација на законодавството и ефективно функционирање на јавната администрација. Ова е случај во ситуациите со вработување на персонал, заштита на имотните права или во тендерските процедури за големите енергетски проекти.

Бавноста при издавање на различни дозволи е главен проблем. Процедурата за регистрација на странски работници и обезбедување на работни дозволи е прилично комплицирана и долготрајна. Три институции се задолжени за издавање на дозволи, Агенцијата за Вработување, Министерството за внатрешни работи (МВР) и индиректно Министерството за надворешни работи (МНР), кое преку македонските амбасади во другите земји игра значајна улога за издавање на дозволи за работа и престој. Исто така, не постои соодветна координација помеѓу министерствата, на пример помеѓу МВР и МНР, и тоа доведува до дуплирање на процедурите, документацијата и времето потребно за издавање на соодветни дозволи.

Времето за вадење на дозвола за работа и живеалиште варира, од најкраткиот период на 3 месеци, па се до 1 година, иако од неодамна (Март 2009), воспоставен е нов онлајн систем на интеграција на сите амбасади и времето за извадање на дозвола е скратено на 2-3 месеци. Друг недостаток е фактот што и за привремените работници (до 3 месеци) важи истата процедура и мора да поминат низ истиот административен лавиринт и да потрошат исто толку време за да добијат дозвола за работа и живеалиште, како и останатите работници.

Што се однесува до принципот на национален третман на странските инвестиции во ЈИЕ, административните бариери (процедурите за дозволи и одобренија), продолжува да е проблем. За директорот на ЕВН Македонија, Г-дин Балднер, “Процедурата за добивање на работна дозвола во последните години стана многу комплицирана во Македонија и одзема доста време. После две години јас конечно добив работна дозвола и немора да работам како турист повеќе.”⁵³ Бирокуратијата е исто така знааен проблем за руските компании кои работат во Македонија. Чекањето на работни дозволи создава

⁵² „Ние не сме целосно задоволни од стапката на развој на трговската мрежа на „Лукоил“, во Македонија. [...] нерешените имотноправни прашања, долгата и комплицирана процедура за урбанизација на земјата се причини зашто ние денес имаме само 10 бензиски станици.“, Интервју: Андреј Куку, директор на Лукоил Македонија“, *Дневник*, 20.07.2009, достапно на:

<http://dnevnik.com.mk/?ItemID=7238A197206B044A9AA195D0137C05A5>;

⁵³ Џорџ Валднер, претседател на Одборот на директори на ЕВН Македонија во „Бирокуратски пекол во инвестициски рај“, *Дневник*, 26.06.2009, достапен на:

<http://www.dnevnik.com.mk/?itemID=CE2AA0118025D4449B44B736128F867C&arc=1>;

вакуум во кој постои ризик компаниите да бидат парично казнети од страна на Трудовиот инспекторат. Државните институции не се интерно поврзани и тоа создава дополнителни проблеми и задоцнувања при издавањето на работните дозволи.

Проблемот во врска со тендерите е во спроведувањето на тендерските процедури. Многу од досегашните тендери не успеале поради недостаток на јасни и точни податоци, непостоење на детални студии или мапи за текот на водата како и проблемите на бирократијата. Истотака, не постои институционална поддршка од страна на Агенцијата за Енергетика во врска со комплексните административни процедури. Типичен пример за ова е тендерот за малите хидроцентрали од 2006, кој што беше успешно завршен, но, се до пишувањето на овој репорт, само една компанија од оние селектирани на тендер, потпиша договор за дозвола со Министерството за Економија во Јули 2009.⁵⁴

3. Карактеристиките на пазарот за енергија и глобалната економска криза

Покрај воведувањето на најдобри правни реформи, постојат и други фактори од економска природа, кои влијаат на пазарот за енергија во Македонија, како што се: малиот пазар, неразвиената економија и ниска стапка на економски развој; слабата меѓународна поврзаност и неразвиена инфраструктура (гасоводи и нафтоводи, трансмисиони линии за електрична енергија, автопати); проблеми со кредитирањето на СМЕ и на индивидуалните производители на енергија; недостаток на квалификувана работна сила; и влијанието на глобалната економска криза во државите инвеститори и во Македонија.

Македонија има мал пазар на енергија со 2 милиони потрошувачи, вклучувајќи ги индустријата, услужниот сектор и домаќинствата.⁵⁵ Ова не е охрабрувачки за странските

За привлекување на инвестиции постојат два важни и неразделни услови кои обезбедуваат стабилна правна и економска основа за идни инвеститори. Првиот е Инвестиционата Политика (која ги вклучува принципите недискриминација и меѓународна соработка и заштита на имот) и вториот е Промоција и олеснување на инвестициите (вклучувајќи ги Промоцијата на инвестициите и Стратегија за олеснување и функционална Агенција за промоција на инвестици).

компаниии, кои секогаш бараат поголеми пазари за инвестирање, како што се србскиот, бугарскиот и романскиот пазар за енергија, кои со неколку милиони потрошувачи се многу попривлечни и попрофитабилни. Во последните неколку години поттикнувачки факт за инвеститорите е обидот да се промовира ЈИЕ како еден интегриран регионален пазар за енергија. Сепак, и покрај направениот досегашен прогрес, само откако целосната либерализација и регионална интеграција на пазарот за енергија е комплетна, инвеститорите ќе бидат во можност при инвестирање во една компанија да ги опфатат потрошувачите во целиот регион.

Во Македонија се добива чувство дека инвестициската рамка има форма, но не и содржина, што значи дека владата работи повеќе на промоција и олеснување на инвестициите, развивајќи инвестициони промотивни стратегии, како и преку работата на Агенција за Инвестиции, а многу помалку се обрнува внимание на промоција и заштита на правните принципи, како имотноправните односи и транспарентна пазарна конкуренција. Како пример, принципите на национален третман и преферирана нација како едни од најважните

⁵⁴ „По речиси три години, денеска и официјално се потпиша договорот за изградба на мали хидроцентрали“ <http://a1.com.mk/vesti/default.aspx?VestID=111524>, 16.07.2009;

⁵⁵ Вкупниот број на потрошувачи поврзани со дистрибутивната мрежа во Македонија изнесува околу 620.000.

начела на недискриминационата политика не се доволно почитувани во Македонија. Постои јасен пример за прекршок на ова начело во случајот на ЕВН како странски инвеститор во Македонија, кој е третиран како 'помалку омилен', за разлика од домашната компанија ЕЛЕМ, кога станува збор за пазарот на електрична енергија во земјава.

Стандардите за квалитетот на опремата во работа се реални пречки за Македонските фирми особено. Во моментот, на пазарот може да се најде несертифицирана ефтина и неквалитетна опрема. Поради тоа, многу е важно да се основа центар за тестирање на опремата и кој ќе издава сертификат за квалитет. Во случајот со соларните панели, ево Скопје беже формиран еден тест центар, но за жал, тој не функционира. Дури ни македонската влада, во нејзините кампањи за субвенционирање на нови соларни терминални системи во домаќинствата, не бараше сертификат за квалитетот на инсталираната опрема. Мора да постои регулативно тело во земјата кое ќе ја регулира трговијата со опремата, како и овластени дистрибутери и инсталери на соларни терминални системи.

Добивањето на кредит е голема препрека за фирмите, малите и средни претпријатија и индивидуалните потрошувачи. И покрај тоа што во 2009, бирото за јавни кредити го подобри пристапот до подобра база на податоци која вклучува повеќе информации и намалување на минималниот почетен заем, добивањето на кредити во Македонија не е лесен процес за малите и средни претпријатија. Ова е особено случај за домаќинствата и физичките лица кои сакаат да инвестираат во помали енергетски проекти. Во моментот, Светска Банка, преку ГЕФ проектот, обозможува кредитни линии за проекти од ОИЕ, кој е управуван од страна на Македонската банка за поддршка на развојот (МБПР). Иако ГЕФ проектот беше промовиран во Јануари 2008, само една Македонска компанија досега успеала да ги искористи парите од овој грант.⁵⁶

4. Геополитика

Географијата на една земја е битна за енергетскиот сектор, одредувајќи ја земјата како извозник на енергија, преносител или зависна од увоз на енергија. Овие три 'оски' ја дефинираат стратегијата за развој на енергетскиот сектор во краен случај имаат влијание на инвестициите. Немањето на извори на фосилно гориво како нафта и природен гас, поседувајќи ограничените количини на јаглен Македонија се смета за земја која е зависна од увоз на енергија. Македонија нема излез на море што значи дека е зависна од Солун, како главен транзитен премин за нафта во Јужна Европа. Сепак, кога станува збор за ОИЕ, како домашни извори на енергија кои даваат добри резултати дури и кога работат во изолирани системи, Македонија се наоѓа во многу поволна позиција. Соларната енергија и ветрот можат да се искористуваат профитабилно, без директно влијание од движењата на глобалните и регионалните пазари на енергија.

Моментално Македонија нема добро развиена меѓународна инфраструктура (гас, нафтоводи, интерконекциски далекувади за електрична енергија, автопати) особено во источно-западниот коридор. И покрај тоа што географски Македонија се наоѓа во центарот на Балканскиот полуостров, земјава не ги користи предностите од нејзината поволна географска позиција, како на пример транзитот на природниот гас. Ова покажува дека географијата и позитивните природни услови не се поважни од моќта на поттичкото преговарање.

Кога станува збор за креирање на инвестициона политика политичката

⁵⁶ Тоа е компанијата СИЕТО која искористи кредит од 20 000 евра за изградба на Соларниот Парк "Кадино";

стабилност во земјата и поширокиот регион имаат директно влијание за економскиот и енергетскиот развој. На Балканот, во последните две декади, безбедносните проблеми беа едни од главните препреки за економскиот просперитет на земјите од регионот. Со стабилизацијата на регионот и неговата политичка интергација, во последните неколку години, се повеќе инвестиции влегоа во енергетските сектори на овие земји. Исто така постои верување дека членството во НАТО и ЕУ ќе донесе економски просперитет и стабилност на инвестиционата клима. Во Македонија која сеуште не е членка на НАТО и ЕУ, интересно е да се види како оваа теорија ќе се развие во иднина. Иако горенаведеното е очекувано и предвидливо, од досегашното искуство на другите земји од регионот – како Хрватска или Албанија, сеуште неможе да се направи јасна конекција помеѓу сигурносната димензија и зголемувањето на инвестициите во енергетскиот сектор.

Препораки на Аналитика

Недоволниот број на инвестиции се главната одлика на енергетскиот сектор во Македонија во последните неколку декади. Иако земјата поседува голем инвестиционен потенцијал, моментално енергетскиот сектор се соочува со многу предизвици при реализацијата на енергетските проекти. Ова се должи на нејасната стратегија за развој, слабата правна рамка и малиот број на инвеститори кои би го превзеле ризикот за инвестирање во нестабилна инвестициона средина. Општ впечаток е дека условите за инвестирање во Македонија не се повољни за започнување на нов бизнис. Странските компании кои работат на македонскиот пазар за енергија не се целосно задоволни од општата економска ситуација во земјата. Иако привлекувањето на инвестиции и економски развој беа едни од начелата на македонскиот транзиционен период, не постои согласност во врска со политиката како да се постигне тоа. Принципот на одржливост, што значи домашен економски развој во последните две декади во Македонија генерално не беше почитуван. Истото се иднесува и за развојот на енергетскиот сектор.

Бидејќи економскиот развој е зависен од стабилноста на снабдувањето со енергија и диверзификацијата на изворите на енергија, функционален пазар за енергија и инвестициите во овој сектор се важни. За усогласување со правилата на слободен пазар и со директивите на ЕУ, сите последователни македонски влади воведуваат реформи за отворање на пазарот за енергија и привлекување на нови инвестиции. Македонија ги прифати повеќето одредби од легислативата на ЕУ, донесе недискриминаторни пазарно ориентирани закони и го започна процесот на приватизација во енергетскиот сектор, стремејќи се кон целосна интеграција во регионалниот и глобалниот пазар. Но недостатокот на инвестиции во енергетскиот сектор го истакнува несовпаѓањето на 'реформите на хартија' и нивната реализација. Постои неадекватна имплементација на донесената легислатива во енергетски сектор, недоволна заштита на правата на инвеститорот (вклучувајќи ја ефикасноста на судскиот систем); неадекватен квалитет на корпоративното управување; проблеми со кредитирањето на мали и средни претпријатија; недоволен регулативен надзор и транспарентност и како најважно, бирократските проблеми, кои ги попречуваат енергетските проекти во сите фази на нивната имплементација. Уште еден важен проблем за инвестирање во енергетски проекти во Македонија е недостатокот на инвестициона стратегија која би ги приоритизирала областите за инвестирање според значењето, времетраењето и трошоците. Ова е исто така тесно поврзано со отсуството на целосна национална стратегија за развој на секторот за енергија.

Како да се подобри сегашната ситуација и каде да се насочат идните инвеститори да ги вложат нивните средства, ќе биде реален економски и политички предизвик за енергетскиот сектор во Македонија во месеците што следат. На земјата и треба прво,

стабилизација на нејзиниот пазар за енергија и постоење на позитивна инвестициона клима и како второ, зајакнување на енергетската дипломатија.

○ *Стабилен и развиен пазар за енергија и позитивна инвестициона клима*

Обврзувајќи се за реформирање на пазарот за енергија, Македонија мора да остане на патот на отворена и транспарентна економија. Затоа, кога станува збор за пазарот за енергија, добра, транспарентна легислатива и регулативна рамка, кој ги инкорпорира европските стандарди, како мора да бидат функционални и имплементирани. Тука институционалната независност има големо значење. Зајакнувањето на независноста на судството и Регулативната Комисија за Енергетика (РКЕ) мора да биде во фокусот на надлежните институции. Одредбите од Договорот за Енергетска Заедница не треба да се прекршуваат. Потребен е сериозен пристап кон заштита на странските инвеститори, поедноставување на процедурите за издавање на дозволи за работа и реално отворање на пазарите за електрична енергија и природен гас. Централен проблем останува ефикасноста на јавната администрација, чиј капацитет треба да се подобри, со воведување на систем на кариера и принципот на компетентност при вработувањето, тренинзи, градење на електронска база на податоци и поврзување на сите институции во единствена електронска мрежа.

На страната на економската политика, Македонија мора да продолжи со на реформите на ценовниот систем, што значи, поголема улога на РКЕ во либерализацијата на цената на електричната енергија. Воведувањето на пазарна цена на електричната енергија е исто така постојана препорака до владата од страна на Светска Банка. Исто така, треба да превземе стабилна политика на кредитирање. Лошите услови при кредитирање на мали и средни претпријатија и домаќинства треба да бидат подобрени, со цел да овозможат полесни и поедноставни процедури за подигнување на кредит. Поатрактивни кредитни линии од комерцијалните банки треба да бидат развиени. Сето ова ќе има позитивно влијание на интересот на домашните инвеститори, особено за помали и индивидуални енергетски проекти. Доколку Македонија сака да одржи поволна инвестициона клима и да продолжи да биде помеѓу првите реформатори во водењето на бизнисот на глобално ниво имплементацијата на овие реформи е неопходна.

Новата “Стратегија за развој на енергетскиот сектор во Македонија до 2020“, засега во нацрт верзија, би требало да има важна улога во дефинирањето на идните приоритети во енергетиката, било како државните проекти, така и за приватните инвестиции. Овде, фокусот треба да биде на македонскиот потенцијал за привлекување на странски директни инвестиции, како на пример можат да се земат новите инвестиции, особено во алтернативните извори на енергија како ветар, соларна и биомаса. За стабилноста на снабдувањето со енергија, особено важна е изградбата на големи хидроцентрали, како Чебрени и Галиште кои се неодложни проекти. Во секторот на производство на електрична енергија, ние ја охрабруваме изградбата на гасни централи кои се профитабилни енергетски капацитети, кои не ја загадуваат животната средина. Конечно, инфраструктурата мора да дојде уште еднаш во фокусот на приоритетите. Сегашните проекти за изградба на меѓународен пренос на електрична енергија мора да бидат дополнети со различни проекти за дистрибутивни гасоводи за гасификација на земјата, како и поврзување со регионалните гасоводи. Иако, под сегашните услови термоцентралите се сметаат за најприфатливи енергетски капацитети, барањата за заштита на животната средина на средината значително ќе ја зголемат цената на инвестициите за нови термоцентрали и одржување на веќе постоечките капацитети. Нуклеарната енергија се смета за потенцијален извор за Македонија и регионот, но

сценарија за нејзиното искористување се долготрајни и го надминуваат периодот на важноста на стратегијата за енергетскиот сектор до 2020.

○ *Зајакнување на енергетската дипломатија*

Како што беше дискутирано во претходните делови на овој извештај, во креирањето на енергетската политика, географијата на земјата има ограничена улога како еден од факторите. Инвестициите во енергијата исто така зависат и од политичката поддршка на енергетските проекти од страна на владата и нивна прифатеност од страна на странските инвеститори. Во оваа смисла, улогата на институциите кои се вклучени во политичка и економска промоција на Македонија е многу важна. Во Македонија постојат повеќе институции кои што се одговорни за регулирање на пазарот за енергија и за промоција на инвестиционите можности во другите земји. Тука спаѓаат Министерството за Економија, Министерството за Надворешни Работи и Агенција за промоција на Инвестиции. Со цел да се зајакни нивната улога во енергетската дипломатија, посебно за привлекување на инвестиции во енергетскиот сектор повеќе политички мерки мора да се земат во предвид.

Зајакнувањето на капацитетот и зголемувањето на бројот на вработени е неопходен чекор за Министерството за економија, особено во Секторот за енергетика. Бидејќи енергетскиот развој е еден од владините приоритети, Секторот за енергетика кој е носителот на развојот на енергетскиот сектор не треба да биде оставен со минимум капацитет за соочување со постоечките енергетски проблеми.

Министерството за надворешни работи има индиректна но неспорна улога во процесот на привлекување на странски инвестиции. Преку дипломатскиот кор, енергетскиот потенцијал на Македонија се промовира во меѓународни рамки. Лобирањето и добри преговарачки способности се неопходни за привлекување на инвеститори. Исто така, македонските амбасади имаат важна улога во процесот на доделување на дозволи на странски работници бидејќи тие се првата инстанца во процедурата за вработување. Поефикасни процедури и подобра координација помеѓу амбасадите и државните институции како што се Министерството за внатрешни работи и Агенцијата за вработување се неопходни за намалување на времето потребно за обезбедување на дозвола за работа и престој. На овој начин ќе се подобри сликата на македонскиот правен систем и администрацијата помеѓу странските инвеститори.

Со мрежа на 23 странски канцеларии, енергетската дипломатија на Агенцијата за промоција на инвестиции во Македонија досега нема дадено најдобри резултати. Само две главни инвестиции во секторот за енергија од страна на компаниите "ЕВН" од Австрија и руската нафтена компанија "Лукоил" се резултат на работата на Агенцијата. За подобри резултати Агенцијата треба да ги подобри односите со домашниот бизнис сектор, како и да превземе поефективна енергетска дипломатија во нејзините канцеларии во другите земји за промоција на енергетскиот сектор во Македонија.

Energy and Infrastructure Program

“Инвестиции во енергетката – Македонија како пример”

Наташа Хронеска, *Истражувач*
nhroneska@analyticamk.org

Аналитика

Веб: www.analyticamk.org

Емаил: info@analyticamk.org

Даме Груев бр: 7-8/3

1000 Скопје, Македонија

Тел: 00 389 (0)2 3121 948

Факс: 00 389 (0)2 3121 948
